

Jeřábek, Dušan

[Dejiny slovenskej literatúry II. Literatúra národného obrodenia]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1962, vol. 11, iss. D9, pp. [258]-260

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107515>

Access Date: 05. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE

Milan Pišút, Karol Rosenbaum, Viktor Kochol, **Dejiny slovenskej literatúry**

II. Literatúra národného obrodzenia. (Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied 1960; 492 str., 59 obrazových príloh).

Takřka současně s druhým dílem akademických Dějin české literatury, zahrnujícím obrozenecké období, vyšel také druhý svazek Dějin slovenské literatury, zpracovávající tutěž vývojovou epochu v písemnictví slovenském. Stejně jako ve svazku prvním (Dejiny staršej slovenskej literatúry) zachycují se i zde také díla jinojazyčná, pokud spoluvytvářejí celek slovenské kultury slovenské. Do výkladu je vedle beletrie pojata i literatura nauková, jak to odpovídá jejímu národní společenskému významu v obrození.

Epocha slovenského literárního obrození je zde rozčleněna do tří etap: první část, nazvaná „Základy obrodeneckej literatúry“, zachycuje období osvícenství a klasicismu (od osmdesátých let 18. století do dvacátých let 19. století), druhá — „Slovenská myšlienka a prohlbenie obrodeneckej ideológie v literatúre“ — fázi od klasicismu k romantismu (do r. 1836), třetí — „Vyvrcholenie obrodeneckej literatúry“ — dobu štúrovského romantismu (do padesátých let 19. století). — Celý druhý svazek Dějin slovenské literatury je dílem tří autorů, z nichž každý zpracoval jednu část včetně monografických kapitol: Milan Pišút (I. část), Karol Rosenbaum (II. část) a Viktor Kochol (III. část).

Nejprve několik slov k otázkám naznačené periodizace. Pro dataci počátků novější slovenské literatury bylo rozhodující nikoli hledisko jazykové, ale společensko-historické. Možné námitky proti tomuto pojetí, které v sobě skrývá nebezpečí oddělování literárního vývoje od vývoje jazyka, uvedl ve své stati Z problémů starší slovenské literatury (Sborník prací FFJU 1959, D 6) Josef Hrabák. Autoři Dějin slovenské literatury II čelí tomuto nebezpečí tím, že pojímají a vykládají osvícenské období v slovenské literatuře především jako epochu, v níž se konstituovaly základy slovenské kultury slovenské, a to jednak jazykově reformními pokusy bernolákovskými, jednak snahami kulturně organizačními. — Další hranice (tj. léta dvacátá) není volena jen proto, že v této době vzniká velké dílo Kollárovo (bylo by možno namítnout, že je přinejmenším stejně tak faktem literatury české jako slovenské); správně se berou v úvahu především společenské a umělecké důsledky tohoto díla pro slovenské prostředí a jeho literaturu, jeho specifický význam pro kvalitativní růst slovenského a národního vědomí na Slovensku a tím ovšem i pro slovenský program kulturní, literární; jinými slovy, podává se důkaz o tom, že Kollárovo dílo funguje určitými specifickými hodnotami v kontextu slovenského literárního vývoje, a stalo se proto jeho součástí, ba impulzivní silou. Tím se nepopírá Kollárovo místo v literatuře české; dokazuje se jen, že zvláštní povaha česko-slovenských vztahů, lépe řečeno sounáležitosti projevuje se nutností počítat s řadou společných hodnot, jejichž úloha na obou stranách není ovšem vždycky totožná. To platí samozřejmě nejen o Kollárovi, ale i o Šafaříkovi, o mladém Palackém a jiných, jejichž díla v době před vytvořením spisovné slovenštiny byla na Slovensku přijímána jako výraz domácího kulturního prostředí. — Jako integrační myšlenka celého druhého období je vytýčena idea slovenské vzájemnosti, prohlubující národní uvědomění slovenské. Tato fáze vrcholí v době nástupu štúrovské generace (1836), kdy se počíná závěrečná třetí epocha slovenského literárního vývoje v obrození.

Metodický postup Dějin slovenské literatury II je založen — podobně jako je tomu u paralelního svazku Dějin literatury české — na kombinování shrnujících výkladů a charakteristik jednotlivých epoch s kapitolami monografickými, snažícími se jednak o vývojové zařazení klíčově důležitých tvůrčích osobností, jednak o postižení jejich specifického uměleckého přínosu do slovenského literárního procesu. Je třeba přiznat, že ve slovenských Dějinách se podařilo dosáhnout těsnějšího a organičtějšího spojení obou výkladových postupů a tím i kompaktnějšího obrazu literárního vývoje, než je tomu v Dějinách českých. Slovenští autoři dokázali především velmi šťastným způsobem splnit požadavek synchronního pohledu na

jednotlivé vývojové úseky, a do tohoto pohledu dovedli ústrojně začlenit dobře vypracované, někdy třeba jen miniaturní podobizny autorů, nepojatých do monografických kapitol. Vyhnuhli se tedy nevýhodnému trišišti obrazu literární tvorby u spisovatelů menšího významu, aniž přitom porušili chronologii výkladu literárního procesu. Kompaktnosti obrazu jednotlivých zjevů i období napomohli autoři slovenských Dějin i tím, že se uvarovali přeceňování hlediska druhového, jež snadno svádí k atomizování literárního procesu, a podřídili toto hledisko snaze o syntetické vylíčení kulturně politického rázu jednotlivých epoch a o charakteristiku podstatných rysů celkového literárního vývoje v té které etapě. Je ovšem třeba hned připomenout, že výhodnější podmínky pro tento postup jsou dány už samotným materiálem slovenských literárních dějin v obrození: jde o materiál přece jen méně extenzivní a členitý, než je tomu v písemnictví českém, a dává proto relativně lepší možnosti pro metodické zvládnutí a utřídění. Na druhé straně ovšem nutno vidět, že celková větší kompaktnost slovenských obrozených dějin je dána především promyšlenou hierarchizací úkolů, které si kladou v celku i v částech, soustředěním na nejpodstatnější problematiku jednotlivých období i osobností, a v neposlední řadě i omezeným počtem autorů. Tato poslední okolnost se příznivě projevuje také ve větší pevnosti myšlenkové výstavby díla a v jeho lepší vyváženosti a soudržnosti stylistické.

Historii slovenské literatury pojmají autoři Dějin důsledně jako součást národotvorného úsilí slovenského v obrozené době, jako duchovní oblast, do níž se promítaly a v níž se střetaly myšlenkové tendence a programy slovenského obrození, pskytující literatuře ideovou osu i nejjivější popudy umělecky tvůrčí. Autoři dovedli tuto specifickou situaci a funkci slovenské literatury dobře postihnout, přičemž analyzovali z hlediska obecné i literární historického vzájemné vztahy i rozpory sil, vytvářejících dialektické napětí slovenského literárního vývoje obrozeného. Toto napětí, jak vyplývá z podání Dějin, je dáno především dvojitým programovým zaměřením slovenské literatury 1. poloviny 19. století: vedle linie, orientované na nejužší spojení s českým písemnictvím prostřednictvím společného spisovného jazyka, vytváří se stále cílevědoměji program samostatné slovenské literatury na základě spisovné slovenštiny. Milan Pišút zevrubně zdůvodňuje jak historické opodstatnění, tak pozitivní význam obou linií pro vývoj slovenské i české literatury.

Zvláštní pozornost upoutává plodné úsilí autorů Dějin o nový a syntetický pohled na jednu z ústředních otázek slovenského obrozeného vývoje, totiž na problém slovanství. Karol Rosenbaum (v 2. části) ukazuje, jak slovanská orientace poslovala nejprve defenzivní ráz slovenské literatury, ale v dalších důsledcích přispěla výrazně k její politické aktivizaci. Z hlediska české literární historie zaujmou zvláště Rosenbaumovy výklady o vztazích slovensko-českých: autor si všímá specifičnosti těchto vztahů v rámci mezislovanském, posilování ideje česko-slovenské jednoty, ale zároveň i tendenci, vedoucích českou i slovenskou literaturu na samostatné cesty. Tuto problematiku pak autor nespouští se zřetele ani v monografických kapitolách, věnovaných Šafaříkovi, Kollárovi, Hollému, Kuzmánymu a Jánú Chalupkovi.

Slovanská idea, jak vyplývá z podání 2. části Dějin, byla základnou i osou slovenského literárního vývoje v době klasicismu, a svým způsobem více či méně těsně spojovala i značně diferencované osobnosti. Lze ovšem namítnout, že přednostní zřetel k ideovému záměru slovenského literárního vývoje (který byl rozporný i v samém programu slovenském) vedl místy ne snad k přehlédnutí, ale přec jen k podcenění specificky osobnostních rysů tvůrčích. K tomu došlo například v partiích, srovnávajících význam a zaměření díla Jana Hollého a Jana Kollára. Nepochybně lze souhlasit se snahou revidovat názory o protichůdnosti obou těchto osobností a zdůraznit jejich styčné body myšlenkové. Slovanská myšlenka (u obou básníků ostatně nikoli shodně pojatá) a funkce národní buditeřská představují sice společnou ideovou bázi, ale natolik širokou, že nikterak nevyklučuje ani největší diferencovanost jednotlivých tvůrčích zjevů. A právě toto rozlišení i srovnávací charakteristiku obou básníků a jejich uměleckého typu bývalo třeba prohloubit. Že jde vskutku o diference podstatné, to naznačují i zajímavé poznámky Dějin III o subjektivním a objektivním rázu poezie Kollárovy a Hollého (str. 136–137).

Těžiskem Dějin slovenské literatury II jsou výklady o štúrovském romantismu, jimž je věnována třetí část díla, zaujímající takřka celou jeho polovinu. Viktor Kochol ve třech obsáhlých obecně zaměřených kapitolách zevrubně rozebírá podmínky, z nichž vyrůstala štúrovská literatura; všímá si zejména slovenských a českých vlivů na formování mladé štúrovské generace i rostoucího vědomí neshody mezi knižní formou jazyka a úsilím štúrovců o nový lidový obsah literatury. Z této antinomické vysvětluje Kochol štúrovské úsilí o jazykově literární osamostatnění. Štúrov program a jeho význam pro další rozvoj slovenské literatury podrobuje V. Kochol všestrannému rozboru, a to jak v partiích obecných, tak v monografické kapitole o Štúrovi. Zvláště pozoruhodný je výklad Štúrovy koncepce slovanství a jejího poli-

tického významu, rozbor Štúrova vztahu k austroslavismu a maďarské revoluci, zařazení Štúrova literárního programu do souvislosti slovanských a vůbec evropských. Kochol dobře ukazuje na příčiny Štúrova negativního vztahu k evropskému romantismu: vidí je v Štúrově přesvědčení o nutnosti spojení osobního a společenského principu v uměleckém díle. Tomuto názoru nevyhovoval vypjatě individualistický ráz evropské romantiky, vůči níž se proto Štúr — často ovšem neprávem a bez pochopení jejího objektivně společenského významu — stavěl negativně. — Důležitý je také rozbor Štúrova vztahu k lidové poezii: Kochol ukazuje na Štúrův tvořivý vztah k hodnotám folklorním, které měly sloužit za podklad a podnět, nikoli jen za pasivní vzor umělé tvorby. Vůbec značnou a zaslouženou pozornost věnuje štúrovská partii Dějin literárně estetickým názorům Štúrovým: moment dialektické jednoty, složky subjektivní a objektivní, požadavek souladu částí a celku a přesvědčení o nutnosti shody mezi jazykem a národním duchem díla tvoří — jak se zde podrobně dovozuje — páteř Štúrova uměleckého programu. Z hlediska literárních souvislostí česko-slovenských bývalo by možno blíže konfrontovat štúrovskou estetiku s literární teorií Jungmannovou, popřípadě s názory českých radikálních demokratů. Shody i difference ukázaly by totiž jednak na souběžnost nejprogressivnějších literárních proudů českých i slovenských, jednak na specifičnost podmínek, úkolů a cílů obou literatur, odrážející se markantně i v oblasti literárně teoretické.

Vedle Štúra jsou jednotlivé monografické kapitoly třetí části věnovány Samu Chalupkovi, Andreji Sládkoviči, Janku Kráfovi, Janu Bottovi, Janu Kalinčiakovi a Jozefu Miloslavu Hurbanovi. Tyto monografické kapitoly mají dva společné kladné rysy. Především jsou poměrně značně organickou součástí celé partii o štúrovském romantismu, což znamená, že se soustřeďují k určitému centrálnímu problémovému okruhu (otázky romantismu a realismu, národně společenské funkce štúrovské literatury, otázky slovanství) a tak vlastně zevrubněji dokládají základní teze obecných výkladů. — Druhou společnou předností monografických kapitol je skutečnost, že při základně syntetickém pohledu na dílo jednotlivých autorů dostalo se poměrně dosti místa i analýze tvárných prostředků, charakterizujících toho kterého básníka a jeho hlavní práce. Tím dosáhl V. Kochol názorného rozlišení jednotlivých štúrovův jako osobitých uměleckých typů, z nichž každý — přes spojující rysy ideové — plní v dané vývojové epoše svůj specifický tvůrčí úkol.

Druhý svazek *Dějin slovenské literatury* představuje syntézu i vyvrcholení dosavadních badatelských výzkumů v oblasti literárně obrozené problematiky na Slovensku. Syntézou je v tom smyslu, že citlivě a uváženě shrnuje nejcennější vědecké poznatky starší a těží z nich pro nové zkoumání; vyvrcholením dosavadního vědeckého poznání slovenského literárního obrození je proto, že představuje první souhrnné zpracování daného vývojového úseku — který má z hlediska národních i literárních dějin slovenských základní význam — na principech historického materialismu a na základě nového pramenného studia i nově hodnotícího přístupu k látce.

Dílo přinese prospěch nejen dalšímu odbornému bádání v dané oblasti, ale i širším kruhům zájemců, zejména vysokoškolskému studentstvu. Možnostem takového mnohostrannějšího využití díla napomáhá jak přístupný a jasný ráz výkladů, tak doprovodný aparát (podrobný seznam literatury u každé kapitoly) a zejména cenný obrazový materiál, dobře přispívající k vybavení dobového ovzduší jednotlivých epoch.

Dušan Jerábek

Josef Hrabák, *K metodologii studia starší české literatury*

(vyd. Universita J. E. Purkyně, filosofická fakulta v Brně, SPN 1961, stran 118).

V několika posledních letech vyšla z pera Josefa Hrabáka řada průkopnických a podnětných publikací, která zabírá širokou rozlohu literárněvědných problémů od nejstarších dob naší literatury až po současnost. Společným rysem těchto prací je snaha kriticky sledovat badatelské výsledky několika vědeckých generací a odhalovat klady i zápory literárněvědných metod. Tomuto tvůrčímu vědeckému usilí přináší poučení a podněty také práce *K metodologii studia starší české literatury*. Přitom ovšem, ačkoli sám titul publikace hovoří o literatuře starší, obsahuje práce důležité poznatky a podněty i pro literární vědu zabývající se obdobními novějšími a nejnovějšími, neboť autor neustále konfrontuje badatelské postupy potřebné při práci s literaturou starší s postupy nutnými pro literaturu novou, a tím ověřuje únosnost určitých metod literárněhistorické práce.